Vandevoorde, B., 1998. Korte termijn vegetatie-ontwikkelingen in het natuurreservaat De Westgeul (Zeeuws-Vlaanderen) in functie van het gevoerde beheer met aandacht voor interspecifieke associaties tussen pleurocarpe mossen en hoger planten. Licentiaatverhandeling Universiteit Gent.
Visser, A. de, 1964. Tien jaar natuurreservaat Westgeul. Zeeuws Tijdschrift 14, p. 6-11.

PUNTHUIZEN

A.J.M. Jansen

Excursieleiding : A. Jansen
Datum : 18 augustus 2000
Deelnemers : C. Abbink, C. Aggenbach, J. von Asmuth, M. Bakker, J. Bok, M. Bongers M. Gutter, H. van Loon, L. van Tweel, H.J. van der Veen en H. Uilhoorn.

Het reservaat Punthuizen is in beheer bij Staatsbosbeheer. Velen zijn geïnteresseerd in dit raadselachtige terrein met zijn grote botanische, faunistische en plantensociologische schatten. Na het passeren van de ingang wordt meteen een fraai overzicht verkregen over de gradiënt: droge heide (*Genisto anglicae-Callunetum*), waarachter zich op de geleidelijk afdalende dekzandrug een natte heide (*Ericetrum tetralicis typicum*) bevindt, die enigszins met *Molinia caerulea* is vergrast. Hier en daar staan een verdwaalde vliegden, berk en Jeneverbes (*Juniperus communis*) en in de verte schemeren de bollen van Gagel (*Myrica gale*) en Grauwe wilg (*Salix cinerea*). Een eenzame Schietwilg (*Salix alba*) geeft verdere structuur. Gagel geeft de overgang aan van de heide naar het blauw-grijsgroene Blauwgrasland (*Cirsio-Molinietum*). De fijne tinten van het Blauwgrasland wordt afgewisseld met het glimmende geelgroen van Hennegras (*Calamagrostis canescens*). Hennegras vormt hier samen Zwarte zegge (*Carex nigra*) een rompgemeenschap die tot de *Parvocaricetea* wordt gerekend. Het is een successiestadium van begroeiingen die behoren tot het Verbond van Waternavel en Stijve moerasweegbree (*Hydrocotylo-Baldellion*). Deze rompgemeenschap ontstaat door de geleidelijke opeenhoping van organische stof in de laagste delen van de laagte, die geheel omgeven is door dekzandruggen. Het tot dominantie komen van *Calamagrostis canescens* duidt eveneens op grote schommelingen in de grondwaterstand. In de winter kan het water hier wel 20 tot 30 cm boven maaiveld staan, terwijl in de zomer en het najaar standen van ca. 1.40 meter beneden maaiveld worden bereikt. Ingrepen in de waterhuishouding in de omgeving, zoals verlaging van de peilen van de Puntbeek en het graven van een uitgebreid en diep slotenstelsel in de omgeving van dit reservaat, zijn er voor verantwoordelijk dat de zomerstanden tegenwoordig zo diep wegzakken. In het laagste deel - achter de Hennegrasbegroeiingen - komen nog fraaie gemeenschappen uit het *Hydrocotylo-Baldellion* (*Littorelletea*) voor, maar die waren vanaf onze hoge standpunt niet zichtbaar. Daarvoor moesten we de gradiënt aflopen.

Eerst besteedden we aandacht aan de natte heide. We bestudeerden een deel dat in 1986 is geplagd. De eerste jaren was hier de Associatie van Moeraswolfsklauw en Snavelbies (*Lycopodio-Rhynchosporetum*) ontwikkeld, maar die is geleidelijk overgegaan in een typische natte heide (*Ericetum tetralicis typicum*). Behalve *Erica tetralix* en *Scirpus cespitosus* komt al weer redelijk veel *Molinia caerulea* voor. De snelle terugkeer van dit gras indiceert eveneens dat de schommelingen in de waterstand groter zijn dan voor de uitvoering van de ruilverkaveling in de jaren '60. Gelukkig worden in de winter nog steeds standen tot aan maaiveld bereikt, waardoor soorten als *Drosera intermedia*, *Gentiana pneumonanthe* en *Rhynchospora fusca* zich nog hebben kunnen handhaven. De volgende plagplek in de natte heide die we bestudeerden dateert van 1992. Hoewel de vegetatie zich ook hier steeds meer begint te sluiten komt pleksgewijs het *Lycopodio-Rhynchosporetum* nog goed ontwikkeld voor. We vonden onder andere tientallen exemplaren van *Lycopodiella inundata* en veldjes van *Rhynchospora fusca*.
Het volgende punt dat we nauwkeurig bekeken is de grens tussen natte heide en blauwgrasland, op de plek waar een langgerekte slenk uit het zuidoosten in de laagte uitmondt. De haarscherpe grens die hier aanwezig is tussen natte heide en het parnassiarijke blauwgrasland (*Cirsio-Molinietum parnassietosum*) blijft fascineren. Binnen een meter afstand verandert de zuurgraad van pH 4 naar pH 6,5! Jansen, Eysink & Maas (2001) hebben uitgebreid beschreven hoe een

lokaal watersysteem zorgt voor de instandhouding van deze variatie in standplaatscondities die het voorkomen van deze plantengemeenschappen stuurt. Opname 1 geeft een beeld van de samenstelling van dit blauwgrasland. Hier is in het begin van de jaren '90 geplagd. Pas na de langdurige overstromingen in 1993 en 1994 (beide jaren met zomerinundaties) kwam hier geleidelijk de vegetatieontwikkeling op gang. Het gaat hier dus om een jong blauwgrasland dat nog geen tien jaar oud is. Hier werd buiten de laagte voor het eerst sinds de jaren '50 *Parnassia palustris* gevonden. Vermoedelijk zijn de zaden van deze soort afgezet met het hoge zomerwater.

Opname 1. Opname in Blauwgrasland. Proefvlakgrootte: 2,5 x 2,45 m^2. Totale bedekking 95%, bedekking kruidlaag 85%, bedekking moslaag 30%. Hoogte kruidlaag 5-10 (50) cm.

Kruidlaag:	
Hydrocotyle vulgaris	3
Agrostis canina	2b
Lotus uliginosus	2a
Calamagrostis canescens	2a
Juncus acutiflorus	2a
Ranunculus flammula	2m
Ranunculus repens	1
Mentha arvensis	1
Salix aurita	1
Erica tetralix	1
Succisa pratensis	1
Molinia caerulea	1
Potentilla erecta	1
Achillea ptarmica	+
Lythrum salicaria	+
Lycopus europeus	+
Holcus lanatus	+
Parnassia palustris	+
Cirsium dissectum	+
Viola palustris	+
Euphrasia stricta	+
Betula pubescens	+
Veronica scutellata	+
Lysimachia vulgaris	+
Galium uliginosum	+
Pinus sylvestris	+
Juncus articulatus	+
Salix repens	+
Juncus effusus	+
Cirsium palustre	+
Myrica gale	r
Leontodon autumnalis	r
Drosera intermedia	r
Moslaag:	
Sphagnum palustre	2b
Calliergonella cuspidata	2a
Polytrichum commune	1
Aulacomnium palustre	1
Rhytidiadelphus squarrosus	1
Pseudoscleropodium purum	+
Drepanocladus spec.	+
Bryum spec.	+

Naast de soorten van het *Cirsio-Molinietum* en de *Molinietalia*, valt in de opname het hoge aandeel op van soorten met een optimum in de *Parvocaricetea*, zoals *Sphagnum palustre*, *Calamagrostis canescens*, *Ranunculus flammula*, *Agrostis canina*, *Hydrocotyle vulgaris*, *Veronica scutellata* en *Viola palustris*. Voorts komen diverse soorten voor met een optimum in de heide en heischrale graslanden als *Erica tetralix*, *Drosera intermedia*, *Euphrasia stricta* en *Salix repens*. Deze grote variatie hangt samen met het nog jonge karakter; na plaggen verschijnen op zulke standplaatsen vaak veel soorten van de *Parvocaricetea,* die na verloop van tijd verdwijnen of in bedekking afnemen. Daarnaast hangt de variatie samen met de gradiëntrijke situatie waarin deze opname zich bevindt. Het voorkomen van *Juncus acutiflorus* geeft aan dat op deze locatie ook oppervlakkige, laterale stroming van jong grondwater plaatsvindt, dat recent geïnfiltreerd is.

Na wat omzwervingen langs vergelijkbare plagplekken en rijpere blauwgraslanden, besteedden we aandacht aan de fraaie Oeverkruid-gemeenschappen die voorkomen in Punthuizen. Het gaat vooral om het de Associatie van Veelstengelige waterbies (*Eleocharitetum multicaulis*), die hier bijzonder compleet ontwikkeld is. Door plaggen van Hennegras-ruigten en rompgemeenschappen van *Molinia caerulea* en *Salix repens* heeft deze gemeenschap zich sterk kunnen uitbreiden. Naast de naamgever van deze associatie zijn ook *Littorella uniflora*, *Hypericum elodes*, *Deschampsia setacea* en *Rhynchospora fusca* algemeen op deze plagplekken. *Rhynchospora fusca* is zelfs zo algemeen dat ze aan de begroeiing een goudbruine gloed geeft. Aansluitend op één van deze plagplekken maakten we opname 2 gemaakt, in een *Eleocharitetum multicaulis* dat nog nooit door Staatsbosbeheer is geplagd. Dat betekent dat deze vegetatie zich sinds het begin van de jaren '60, toen het gebied reservaat werd, heeft weten te handhaven, dankzij een beheer van jaarlijks maaien en afvoeren. Uit de opname blijkt dat we te maken hebben met een goed ontwikkeld *Eleocharitetum multicaulis.* Blijkbaar kan deze associatie zeer lang standhouden en bezit ze niet altijd een pionierkarakter. Desondanks weten veel pioniers, zoals *Drosera intermedia*, *Carex oederi ssp. oederi* en *Fossombronia foveolata* zich lang te handhaven in zo'n begroeiing met open structuur. De relatief hoge bedekking van *Molinia caerulea* en *Salix repens* geeft daarentegen aan dat deze vegetatie al jaren van ontwikkeling achter de rug hebben.

Opname 2. Opname gemaakt in een *Eleocharitetum multicaulis*. Proefvlakgrootte: 2x2 m^2. Totale bedekking 80%, bedekking kruidlaag 80%, bedekking moslaag < 5%. Hoogte kruidlaag 5-40 (60),

Kruidlaag:	
Molinia caerulea	3
Salix repens	2b
Juncus alp.-art.ssp. alpino-articulatus	2a
Mentha arvensis	2a
Lysimachia vulgaris	2a
Deschampsia setacea	2m
Drosera intermedia	2m
Mentha aquatica	1
Carex oederi ssp. oederi	1
Hydrocotyle vulgaris	1
Ranunculus flammula	1
Agrostis canina	1
Calamagrostis canescens	1
Gentiana pneumonanthe	1
Littorella uniflora	+
Eleocharis multicaulis	+
Potentilla anserina	+
Potentilla erecta	+
Lycopus europeus	+
Lythrum salicaria	+
Leontodon autumnalis	+
Galium uliginosum	+
Carex nigra	+
Pinus sylvestris	+
Moslaag:	
Drepanocladus fluitans	2m
Fossombronia foveolata	2m
Calliergonella cuspidata	1

LITERATUUR

Jansen, A.J.M., Eysink, A.Th.W. & C. Maas, 2001. Hydrological processes in a *Cirsio-Molinietum* fen meadow: implications for restoration. *Ecological Engineering* 17: 3-20

AAMSVEEN

L. van Tweel-Groot

Excursieleiding : L. van Tweel-Groot
Datum : 24 augustus 2000
Deelnemers : M. Bakker, P. van Beers, Ch. Bongers, E. van Dijk, M. Horsthuis, N. Jeurink, W. Loode, R. Pater, D. Ringelberg-Giesen, M. Schoonderwoerd, M. van Tweel, G.J. van der Veen en I. Zonneveld.

Het natuurreservaat Aamsveen is te vinden in de Zuid-Eschmarke tegen de Duitse grens aan, ten zuidoosten van Enschede en ten zuiden van Glanerbrug. Het Aamsveen is een restant van een groot hoogveencomplex, dat zich over duizenden hectaren aan weerszijden van de Nederlands-Duitse grens uitstrekte. Ook aan de Duitse kant zijn nog restanten van dit hoogveencomplex over; het Hundfelder Moor strekt zich aansluitend aan het Aamsveen naar het zuidoosten uit en het Amtsvenn ligt daar weer zuidoostelijk van. In 1952 is het Aamsveen door de Dienst der Domeinen aangekocht met als doel het gehele veen in cultuur te brengen. Dit is op enkele enclaves na gelukkig nooit ten uitvoer gebracht. In 1967 werd het reservaat in erfpacht afgestaan aan Stichting Het Overijssels Landschap en in 1969 is de laatste turf gestoken. Sinds 1999 is Landschap Overijssel (de werkorganisatie die is ontstaan na de fusie van Stichting Het Overijssels Landschap en Landschapsbeheer Overijssel) beheerder van de 175 hectare van het Aamsveen waar ook de Kersdijk (ongeveer 30 ha) onderdeel van uitmaakt. De Kersdijk is een nat heidecomplex zo'n 2 kilometer ten noorden van het Aamsveen.

De hoogteligging van het Aamsveen is wisselend: hoog in het oosten tegen de grens aan, daarna aflopend naar de Glanerbeek waarna het weer flink oploopt de stuwwal van Enschede op. Op het keileem van de stuwwal van Enschede is vaak dekzand te vinden, bijvoorbeeld op de Kersdijk waar het keileem ruim 3 meter diep onder het dekzand zit. In het Aamsveen bestaat het oostelijke gedeelte uiteraard uit veengronden, het westelijke deel kent een afwisseling tussen moerige gronden, podzolgronden, beekeerdgronden en in het zuidoostelijke deel komt de keileem dicht onder de oppervlakte voor (Stichting Het Overijssels Landschap, 1984).

De namen van de wegen in de omgeving van het Aamsveen vertellen veel over het landschap van nu en uit het verleden. Zoals bijvoorbeeld de Aamsveenweg, Glanerbeekweg, Hölterhofweg (naar een middeleeuwse versterkte plaats de Hölterhof) en de Allemansveldweg. Robert Pater (medewerker van Landschap Overijssel) wist de legende te vertellen over de naam van het